

نشست سرفصل هدایت تبلیغ در محرم

آیت الله شیخ علی رضایی تهرانی

دفتر تبلیغات اسلامی خراسان رضوی

۱۳۸۳/۱۲/۳۰ هجری شمسی

۱۴۲۶/۰۲/۰۹ هجری قمری

«أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.

«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى النَّبِيِّ الْأَعْظَمِ وَنَتِيجَةِ الْعَالَمِ، هَادِي السَّبِيلِ وَمُنْجِي الْبَشَرِ، سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا، حَبِيبِ إِلَهِ الْعَالَمِينَ، أَبِي الْقَاسِمِ الْمُصْطَفَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ الْمَعْصُومِينَ الْمُكْرَمِينَ، وَاللَّعْنُ الدَّائِرُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ، مِنَ الْآنَ إِلَى قِيَامِ يَوْمِ الدِّينِ.»

مقدمه

صلواتی که فرستاده شد، صلواتی بود که به سبک علمایی ادا گردید؛ آهسته بود!

دعاهایی که با صدای بلند باید بیان شود!

در روایتی از امیرالمؤمنین (علیه السلام) مشاهده کردم که ایشان فرمودند چهار دعا را با صدای بلند بیان کنید:

۱. استعاذه از آتش:

هنگامی که از آتش دوزخ به خدا پناه می‌برید، این دعا را بلند بگویید، زیرا آتش می‌شنود و از خدا درخواست می‌کند: «پروردگارا، این بنده را وارد من نکن.»

۲. طلب بهشت:

زمانی که از خداوند ورود به بهشت را طلب می‌کنید، بلند بخوانید، زیرا بهشت می‌شنود و از خدا می‌خواهد که «پروردگارا، این دعاکننده را وارد من کن.»

۳. درخواست تزویج با حورالعین:

اگر قصد طلب تزویج با حورالعین را دارید، بلند بگویید: «اللَّهُمَّ زَوِّجْنَا مِنَ الْحُورِ الْعِينِ»، زیرا حورالعین این درخواست را شنیده و به درگاه الهی عرضه می‌کنند: خدایا «أَجِبْ دَعْوَةَ عَبْدِكَ»، خدایا، دعای این بنده را اجابت کن.

۴. صلوات بر محمد و آل محمد (علیهم السلام):

هرکس بر پیامبر و اهل بیت صلوات بفرستد، رسول الله و اهل بیت (علیهم السلام) آن را شنیده و در مقابل هر صلوات، ده بار بر او درود می‌فرستند ۱.

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ.»

خوشبختانه در خدمت عزیزان و سروران خودم هستم با صورت‌هایی که من در مجلس می‌بینم علی القاعده درس پس می‌دهم و لذا بعد از جلسه هر یک از عزیزان سخنی و صحبتی داشتند، گوش شنوایی خواهیم داشت.

ضرورت تبلیغ در دهه اول محرم

با ورود به ماه‌های محرم و صفر، مسئولیت‌های تبلیغی روحانیت دوچندان می‌شود. دیروز در جمعی بودم و شنیدم که گروهی از طلاب قصد عزیمت به کربلا در دهه اول محرم را دارند تا به زیارت مشرف شوند. این خبر مرا ناراحت کرد و توبیخشان نمودم! وقتی علت را جویا شدند، پاسخ دادم:

«ما، روحانیون، در دهه اول محرم همانند یک نانوائی هستیم که در اوج ظهر باید کنار تنور آماده باشد! مانند یک قنادی هستیم که در شب عید نوروز شیرینی میان مردم توزیع می‌کند! کار ما در دهه اول محرم مشخص است؛ خدمت به مردم و رساندن معارف حسینی به آنان. زیارت را باید به زمان دیگری موکول کنیم تا بتوانیم وظیفه اصلی خود را به نحو احسن انجام دهیم.»

تجربه من در امر تبلیغ نشان داده است که در این دو ماه، به‌ویژه دهه اول محرم، در هر محیطی که برای تبلیغ حضور پیدا کنیم، باید سخنرانی‌ها رنگ‌وبوی سیدالشهدا (علیه‌السلام) داشته باشد. در غیر این صورت، مورد اعتراض واقع خواهیم شد.

مقام معظم رهبری اخیراً در سفر خود به استان خراسان شمالی مباحث مهمی را مطرح کردند که در سفرهای استانی ایشان بی‌سابقه بود. در این سفر، ایشان موضوعاتی در سطح کشوری و حتی فراملی را مطرح نمودند؛ لذا طبیعی است که مردم انتظار دارند سخنرانان نیم‌نگاهی به مطالبات رهبر معظم انقلاب داشته باشند. به‌ویژه بحث **سیک زندگی** که امروزه یکی از دغدغه‌های مهم اجتماعی محسوب می‌شود.

علاوه بر این، وضعیت کنونی جهان اسلام، شرایط کشور ما، و مسائلی مانند تحریم‌های اقتصادی نیز باید در محور هدایت و روشنگری قرار گیرد.

در گذشته بنده تأمل کردم که در این دو ماه محرم و صفر به‌خصوص در دو دهه اول ماه محرم چه مباحثی برای مردم مناسب دارد!

حدود ۳۰ بحث را من یادداشت کردم که به نظرم می‌رسد برای طرح در میان مردم مناسب دارد؛ چون در محضر مبلغان و مبلغات هستم و خود شما اهل فنید. شاعر گفت:

در خانه اگر کس است یک حرف بس است

من اشاره که بکنم شما علی‌القاعده پیگیری خواهید کرد.

در این راستا، فهرستی از موضوعات مهمی که برای ارائه در این ایام مناسب است، تدوین کرده‌ام. در ادامه به این موضوعات اشاره خواهم کرد.

اهمیت آزمون و امتحان در قرآن و ارتباط آن با نهضت حسینی

یکی از موضوعات بسیار مهم و کاربردی، **آزمون و امتحان** در قرآن کریم است. این مفهوم در قرآن با چهار واژه قابل بررسی است:

۱. امتحان

۲. فتنه

۳. بلا

۴. تمحیص

این چهار واژه نه تنها در آیات قرآن کریم، بلکه در سخنان سیدالشهدا (علیه‌السلام) نیز به‌وضوح دیده می‌شوند. یکی از فرازهای معروف آن حضرت که شما نیز آن را حفظ هستید، چنین است: «إِنَّ النَّاسَ عِبِيدُ الدُّنْيَا وَالدُّنْيَا لَعَقٌ عَلَى أَلْسِنَتِهِمْ يَحُوطُونَهُ مَا دَرَّتْ مَعَايِشُهُمْ فَإِذَا مُحْصُوا بِالْبَلَاءِ قَلَّ الدِّيَانُونَ»؛^۲ «فراز پایانی این سخن به‌وضوح مفهوم "امتحان" را بیان می‌کند.

از دیگر آیاتی که مستقیماً به موضوع آزمایش و امتحان اشاره دارند، آیاتی هستند که سیدالشهدا (علیه‌السلام) در لحظات سخت عاشورا بر سر نیزه تلاوت کردند. این آیه که در چندین مکان از جمله دروازه کوفه، مجلس عبیدالله، و مجلس یزید نقل شده، چنین است: «أَحْسِبِ النَّاسَ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ».^۳

مباحث مربوط به امتحان و آزمایش الهی را می‌توان به صورت عمیق‌تر از روایات نیز بررسی کرد. برای پژوهش بیشتر در این زمینه، نرم‌افزارهای تخصصی حدیثی امروزه بسیار در دسترس هستند. یکی از بهترین منابع برای این کار، معجم موضوعی بحارالانوار است که توسط مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی تدوین شده است. همچنین، اگر به دنبال مطالعه‌ای روشمند و منسجم درباره این موضوع هستید، کتاب میزان الحکمة تألیف آیت‌الله ری شهری نیز بخش مفصلی درباره امتحان دارد و می‌تواند راهگشا باشد.

امامت و رهبری در اسلام و نهضت حسینی

یکی از موضوعات اساسی که در این ایام باید به آن پرداخت، مفهوم امامت و رهبری در اسلام است. این بحث از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، خصوصاً با توجه به انقلاب‌های منطقه‌ای و جریان‌ات سیاسی که امروزه شاهد آن هستیم.

مسئله امامت و رهبری به طور خاص در کلمات اباعبدالله الحسین (علیه‌السلام) مطرح شده است. امام حسین (علیه‌السلام) در جملات گهربار خود، ویژگی‌های امام حقیقی را چنین بیان می‌کنند:

«فَلَعَمْرِي مَا إِلَّا مَامُ إِلَّا الْحَاكِمُ بِالْكِتَابِ الْقَائِمُ بِالْقِسْطِ الدَّائِنُ بِدِينِ الْحَقِّ الْحَاسِبُ نَفْسَهُ عَلَى ذَاتِ اللَّهِ ۴»

این جمله بیانگر آن است که امام، تنها کسی است که بر اساس کتاب الهی حکومت می‌کند، عدالت را برپا می‌دارد، متدین به دین حق است، و جان خود را وقف خداوند کرده است.

در نخستین برخورد امام حسین (علیه‌السلام) با والی مدینه، سعید بن عمرو، حضرت با صراحت موضع خود را در برابر یزید مشخص کردند و فرمودند:

«أَيُّهَا الْأَمِيرُ إِنَّا أَهْلُ بَيْتِ النَّبَوَّةِ وَمَعْدِنُ الرِّسَالَةِ وَمُخْتَلَفُ الْمَلَائِكَةِ وَبِنَا فَتَحَ اللَّهُ وَبِنَا خَتَمَ اللَّهُ وَبِنَا يَزِيدُ رَجُلٌ فَاسِقٌ شَارِبٌ الْخَمْرِ قَاتِلُ النَّفْسِ الْمُحَرَّمَةِ مُعَلِّنٌ بِالْفِسْقِ وَمِثْلِي لَا يَبِيعُ مِثْلَهُ وَلَكِنْ نَصَبُحُ وَتَصْبِحُونَ وَتَنْظُرُونَ وَتَنْظُرُونَ إِنَّا أَحَقُّ بِالْبَيْعَةِ وَالْخِلَافَةِ ۵»

این سخن نشان‌دهنده عدم‌پذیرش حکومت طاغوتی یزید از سوی سیدالشهدا (علیه‌السلام) است. ایشان به وضوح اعلام کردند که شخصیتی مانند ایشان، هرگز با فردی چون یزید بیعت نخواهد کرد.

اگر بررسی دقیقی بر فرمایشات امام حسین (علیه‌السلام) داشته باشیم، مشاهده خواهیم کرد که مسئله امامت و رهبری در کلام حضرت کاملاً قابل‌پیگیری است.

این امر نشان‌دهنده جایگاه والای امامت در نظام فکری اسلام و پیوند عمیق آن با نهضت عاشورا است.

حق و باطل در نهضت حسینی و تطبیق آن با شرایط معاصر

یکی از مباحث بسیار مهم و بنیادین، حق و باطل است؛ به‌ویژه در شرایطی که امروزه این مفهوم در عرصه‌های مختلف قابل‌بررسی و پیگیری است.

در کلمات سیدالشهدا (علیه‌السلام)، این موضوع به وضوح مطرح شده است. جمله‌ای که حضرت در اوج نهضت عاشورا بیان کردند، کاملاً این حقیقت را آشکار می‌سازد:

«أَلَا تَرَوْنَ أَنَّ الْحَقَّ لَا يَعْمَلُ بِهِ وَأَنَّ الْبَاطِلَ لَا يَنْتَهِي عَنْهُ لِيَرْغَبَ الْمُؤْمِنُ فِي لِقَاءِ اللَّهِ مُحِقًّا فَإِنِّي لَا أَرَى الْمَوْتَ إِلَّا الْحَيَاةَ وَلَا الْحَيَاةَ مَعَ الظَّالِمِينَ إِلَّا بَرْمَاءً ۶»

این سخن، بیانگر واقعیتی تلخ است که در طول تاریخ تکرار شده است: حق، مهجور می‌ماند و باطل گسترش می‌یابد، تا جایی که اهل حق برای ملاقات با خداوند مشتاق می‌شوند.

در این زمینه، بحث امامت و رهبری نیز ارتباط مستقیم با مفهوم حق و باطل دارد. امام حسین (علیه‌السلام) در سخنان خود، معیارهای رهبری عادل را چنین بیان می‌فرمایند:

«فَلَعَمْرِي مَا إِلَّا مَامُ إِلَّا الْحَاكِمُ بِالْكِتَابِ الْقَائِمُ بِالْقِسْطِ الدَّائِنُ بِدِينِ الْحَقِّ الْحَاسِبُ نَفْسَهُ عَلَى ذَاتِ اللَّهِ ۷»

این معیارها، همان اصولی هستند که در طول تاریخ نادیده گرفته شده و نتیجه آن، روی کار آمدن حکومت‌های جور و ظلم بوده است.

بررسی این موضوع از هابیل و قابیل آغاز می‌شود، سپس به ابوسفیان، ابوجهل و پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)

می‌رسد و در نهایت، تا زمان ما ادامه پیدا می‌کند. در دوران معاصر نیز، ایستادگی بر حق هزینه‌هایی دارد، چراکه «{الصَّبْرُ لَا عَطَاءَ} الْحَقُّ مُرٌّ».

تحریم‌هایی که امروز بر جامعه اسلامی تحمیل شده است، دقیقاً به دلیل ایستادگی بر مسیر حق است. اگر یک لبخند دیپلماتیک به آمریکا زده شود، تمام مشکلات ظاهری حل خواهد شد، اما انتخاب ما ایستادگی بر حق است.

بررسی سخنان کوتاه امام حسین (علیه السلام) و کاربرد آن در منبر

سخنان سیدالشهدا (علیه السلام) از مهم‌ترین منابع معرفتی و اخلاقی در اسلام هستند. این سخنان نه تنها دربردارنده مبانی دین، بلکه چراغی برای هدایت انسان در مسیر زندگی‌اند.

یکی از جامع‌ترین منابع موجود برای بررسی کلمات نورانی امام حسین (علیه السلام)، کتاب موسوعه کلمات الإمام الحسین (علیه السلام) است. این کتاب که توسط معهد الإمام الباقر (علیه السلام) زیر نظر سازمان تبلیغات اسلامی تألیف شده، شامل ۱۰۵۴ سخن از امام حسین (علیه السلام) می‌باشد.

برای منبر، برخی از این سخنان به دلیل محتوای عمیق و کاربردی، بیش از سایر موارد قابل استفاده و بررسی هستند. در ادامه به برخی از این سخنان که خودم نیز بر آن‌ها سخنرانی داشته‌ام و بسیار مفید بوده‌اند، اشاره می‌کنم:

۱. شناخت خداوند و امام عصر

یکی از معروف‌ترین سخنان سیدالشهدا (علیه السلام) چنین است:

«خَرَجَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ذِكْرُهُ مَا خَلَقَ الْعِبَادَ إِلَّا لِيَعْرِفُوهُ فَإِذَا عَرَفُوهُ عَبْدُوهُ فَإِذَا عَبْدُوهُ اسْتَغْنَوْا بِعِبَادَتِهِ عَنْ عِبَادَةِ مَنْ سِوَاهُ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ يَا ابْنَ آتَمْتِ وَأُمِّي فَمَا مَعْرِفَةُ اللَّهِ؟ قَالَ: مَعْرِفَةُ أَهْلِ كُلِّ زَمَانٍ إِمَامُهُمُ الَّذِي يَجِبُ عَلَيْهِمْ طَاعَتُهُ».

سپس شخصی پرسید: «یا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ يَا ابْنَ آتَمْتِ وَأُمِّي فَمَا مَعْرِفَةُ اللَّهِ؟» امام حسین (علیه السلام) پاسخ دادند:

«مَعْرِفَةُ أَهْلِ كُلِّ زَمَانٍ إِمَامُهُمُ الَّذِي يَجِبُ عَلَيْهِمْ طَاعَتُهُ».

این سخن به وضوح بر مفهوم امام‌شناسی و ضرورت تبعیت از امام برحق در هر زمان تأکید دارد.

۲. فضایل اخلاقی

سخن کوتاه دیگری که حضرت فرموده‌اند، چنین است: «مَنْ جَادَسَادًا، وَمَنْ بَخِلَ رَدِيًّا».

این حدیث بیانگر اهمیت جود و سخاوت در رفتار اجتماعی انسان است. این سخنان، نمونه‌هایی از گوهرهای ارزشمند معرفتی امام حسین (علیه السلام) هستند که برای استفاده در سخنرانی‌ها و منابر بسیار مؤثرند.

وصیت‌نامه امام حسین (علیه السلام) به محمد بن حنفیه و اهداف نهضت حسینی

۳. یکی از مستندترین و روشن‌ترین اسناد درباره اهداف قیام سیدالشهدا (علیه السلام)، وصیت‌نامه‌ای است که حضرت خطاب به محمد بن حنفیه مرقوم فرموده‌اند. این وصیت‌نامه از لحاظ تاریخی و محتوایی، جایگاه بسیار مهمی در تحلیل نهضت عاشورا دارد. متن این وصیت‌نامه چنین است:

«وَأَنِّي لَمْ أَخْرُجْ أَشْرًا وَلَا بَطْرًا وَلَا مُفْسِدًا وَلَا ظَالِمًا، وَإِنَّمَا خَرَجْتُ لِطَلَبِ الْإِصْلَاحِ فِي أُمَّةٍ جَدِّي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ».

«وَأَنِّي لَمْ أَخْرُجْ أَشْرًا وَلَا بَطْرًا وَلَا مُفْسِدًا وَلَا ظَالِمًا، وَإِنَّمَا خَرَجْتُ لِطَلَبِ الْإِصْلَاحِ فِي أُمَّةٍ جَدِّي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ».

این فراز، بیانیه قیام امام حسین (علیه السلام) محسوب می‌شود. حضرت در آن صریحاً اعلام می‌فرمایند که خروجشان نه از سر خودخواهی و جاه‌طلبی، بلکه برای اصلاح امت پیامبر و احیای امر به معروف و نهی از منکر بوده است.

همچنین تأکید امام بر اتباع سیره پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) و امیرالمؤمنین (علیه السلام)،

نشان‌دهنده رویکرد اصیل و دینی نهضت عاشورا است. این سخنان حجت را بر همگان تمام می‌کند که قیام حسینی صرفاً یک شورش سیاسی نبود، بلکه حرکتی الهی برای اصلاح امت اسلامی بود. برای مطالعه بیشتر درباره این وصیت‌نامه، کتاب **سخنان حسین بن علی (علیه‌السلام)** از مدینه تا کربلا نوشته **سید جعفر شهیدی**، یکی از بهترین منابع پژوهشی محسوب می‌شود.

۴. روایت مشهور که الان خواندم «إِنَّ النَّاسَ عِبِيدُ الدُّنْيَا وَالَّذِينَ لَعَنُوا عَلَى السِّنْتِهِمْ»، روایت شیرینی است.

۵. داستان شخص گناهکار

روایتی که احتمالاً همگان از آن برای موعظه بهره برده‌اند، این است که شخصی نزد امام حسین (علیه‌السلام) آمد:

«أَنَّهُ جَاءَ رَجُلٌ وَقَالَ أَنَا رَجُلٌ عَاصٍ وَلَا أَصْبِرُ عَنِ الْمَعْصِيَةِ فَعِظْنِي بِمَوْعِظَةٍ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَفَعَلْتَ خَمْسَةَ أَشْيَاءَ وَ أَذْنِبَ مَا شِئْتَ فَأَوَّلُ ذَلِكَ لَا تَأْكُلُ رِزْقَ اللَّهِ وَأَذْنِبَ مَا شِئْتَ وَالثَّانِي أُخْرِجُ مِنْ وَلَايَةِ اللَّهِ وَأَذْنِبَ مَا شِئْتَ وَالثَّالِثُ أَطْلُبُ مَوْضِعًا لَا يَرَاكَ اللَّهُ وَأَذْنِبَ مَا شِئْتَ وَالرَّابِعُ إِذَا جَاءَ مَلَكُ الْمَوْتِ لِيَقْبِضَ رُوحَكَ فَادْفَعْهُ عَنْ نَفْسِكَ وَأَذْنِبَ مَا شِئْتَ وَالخَامِسُ إِذَا ادْخَلَكَ مَالِكٌ فِي النَّارِ فَلَا تَدْخُلُ فِي النَّارِ وَأَذْنِبَ مَا شِئْتَ ۱۳».

(ای فرزند رسول خدا، من فردی گناهکارم و نمی‌توانم در برابر گناه صبر کنم). حضرت فرمودند: “پنج کار انجام بده، سپس هر چه می‌خواهی گناه کن.”

۶. داستان ضامن دیه

روایت شیرین دیگری نقل شده است که شخصی نزد امام ابی‌عبدالله (علیه‌السلام) آمد و گفت:

«يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَدْ ضَمَنْتُ دِيَةً كَامِلَةً وَعَجَزْتُ عَنْ آدَائِهَا فَقُلْتُ فِي نَفْسِي أَسْأَلُ أَكْرَمَ النَّاسِ وَمَا رَأَيْتُ أَكْرَمَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ»، (من ضامن پرداخت دیه کاملی شده‌ام و اکنون توان پرداخت آن را ندارم). در اینجا بحث ضمانت و کار خیر مطرح می‌شود، زیرا مبلغ دیه بسیار سنگین است.

«قَالَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا أَخَا الْعَرَبِ أَسْأَلُكَ عَنْ ثَلَاثِ مَسَائِلَ فَإِنْ أَجَبْتَ عَنْ وَاحِدَةٍ أَعْطَيْتُكَ ثُلُثَ الْمَالِ وَإِنْ أَجَبْتَ عَنْ اثْنَيْنِ أَعْطَيْتُكَ ثُلْثَي الْمَالِ وَإِنْ أَجَبْتَ عَنِ الْكُلِّ أَعْطَيْتُكَ الْكُلَّ فَقَالَ الْآعْرَابِيُّ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَمِثْلُكَ يَسْأَلُ عَنْ مِثْلِي وَأَنْتَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ الْعِلْمِ وَالشَّرَفِ فَقَالَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَلَى سَمِعْتُ جَدِّي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقُولُ الْمَعْرُوفُ بِقَدْرِ الْمَعْرِفَةِ».

سپس حضرت فرمودند: از جدم شنیدم که «الْمَعْرُوفُ بِقَدْرِ الْمَعْرِفَةِ»، (نیکی به اندازه شناخت است). این خود بحث مفصلی دارد که هر کسی باید به اندازه معرفتش کمک کند. امام (علیه‌السلام) فرمودند:

«فَقَالَ الْآعْرَابِيُّ سَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ فَإِنْ أَجَبْتُ وَالْإِنْعَامُ مِنْكَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَقَالَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَيْ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ فَقَالَ الْآعْرَابِيُّ أَلَيْمَانُ بِاللَّهِ فَقَالَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَمَا النَّجَاةُ مِنَ الْمَهْلَكَةِ فَقَالَ الْآعْرَابِيُّ الثَّقَةُ بِاللَّهِ فَقَالَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَمَا يُزَيِّنُ الرَّجُلُ فَقَالَ الْآعْرَابِيُّ عَلِمْتُ مَعَهُ حِلْمٌ فَقَالَ فَإِنْ أَخْطَا ذَلِكَ فَقَالَ مَعَهُ مُرُوءَةٌ فَقَالَ فَإِنْ أَخْطَا ذَلِكَ فَقَالَ فَقَرُّ مَعَهُ صَبْرٌ فَقَالَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَإِنْ أَخْطَا ذَلِكَ فَقَالَ الْآعْرَابِيُّ فَصَاعِقَةٌ تَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ فَتُخْرِقُهُ فَإِنَّهُ أَهْلٌ لِذَلِكَ فَضَحِكَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَمَى بِصُرَّةٍ إِلَيْهِ فِيهَا أَلْفُ دِينَارٍ وَأَعْطَاهُ خَاتَمَهُ وَفِيهِ فَصٌّ قِيمَتُهُ مِائَتَا دِرْهَمٍ فَقَالَ يَا أَعْرَابِيُّ أَعْطَيْتُكَ الْغَنَاءَ وَاصْرِفِ الْخَاثِرَةَ فِي نَفَقَتِكَ فَأَخَذَهُ الْآعْرَابِيُّ وَقَالَ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۱۴».

سه سؤال می‌پرسم؛ اگر به هر سه پاسخ دادی، تمام دیه را می‌پردازم، اگر به دو سؤال پاسخ دادی، دو سوم آن را، و اگر به یک سؤال پاسخ دادی، یک‌سوم آن را پرداخت خواهم کرد. "سؤالات و پاسخ‌ها بسیار شیرین هستند.

۷. اشعار منسوب به امام حسین (علیه السلام)

اشعاری که به امام حسین (علیه السلام) نسبت داده شده و مسلم است، از این قرار است:

«فَإِنْ تَكُنِ الدُّنْيَا نَعْدُ نَفِيسَةً
وَأِنْ كَانَتْ أَلَا بَدَانُ لِلْقَتْلِ أَنْشِئَتْ
وَأِنْ تَكُنِ أَلَا زَرَّاقُ قِسْمًا مَقْدَرًا
وَأِنْ تَكُنِ أَلَا مَوَالُ لِلتَّرِكِ جَمْعُهَا
فَدَارُ ثَوَابِ اللَّهِ أَعْلَى وَأَتْبَلُ
فَمَوْتُ الْفَتَى فِي اللَّهِ أَوْلَى وَأَفْضَلُ
فَقِلَّةُ حِرْصِ الْمَرْءِ فِي الْكَسْبِ أَجْمَلُ
فَمَا حَالُ مَتْرُوكٍ بِهِ الْمَرْءُ يَبْخَلُ»^{۱۵}

(اگر دنیا گران‌بها شمرده شود، سرای پاداش الهی برتر و والاتر است. و اگر بدن‌ها برای مرگ آفریده شده‌اند، کشته‌شدن با شمشیر در راه خدا بهتر است. و اگر روزی‌ها مقدر شده است، کم تلاش کردن برای روزی زیباتر است. و اگر اموال برای گذاشتن و رفتن جمع می‌شوند، پس چرا انسان به آنچه بر جای می‌گذارد، بخل می‌ورزد؟) این اشعار، اگرچه تنها سه یا چهار بیت هستند، اما بسیار عالی و زیبایی‌مند.

۸. قضیه خواستگاری مروان

قضیه خواستگاری مروان از دختر عبدالله بن جعفر توسط معاویه و درخشش امام حسین (علیه السلام) در این داستان، بسیار پرمحتوا است. آدرس این موارد را خدمت شما عرض می‌کنم.

بررسی سخنرانی‌های عاشورایی و سخنان پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) و ائمه (علیهم السلام) درباره امام حسین (علیه السلام)

۱. سخنرانی‌های عاشورایی امام حسین (علیه السلام)

بررسی سه سخنرانی عاشورایی امام حسین (علیه السلام) حائز اهمیت است. امام حسین (علیه السلام) در شب عاشورا یک سخنرانی و در روز عاشورا دو سخنرانی ایراد فرمودند. هر سه سخنرانی در تاریخ ثبت شده و بسیار پرمحتوا و دارای نکات ارزشمندی هستند. این سخنرانی‌ها در مورد موضوعاتی همچون حرام‌خواری، بصیرت در دین و وفای به عهد هستند که در تاریخ نیز به ثبت رسیده‌اند.

۲. سخنان پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) و ائمه (علیهم السلام) درباره شخصیت و قیام حسینی

بررسی سخنان پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه وآله وسلم) و ائمه اطهار (علیهم السلام) درباره شخصیت حسینی و قیام ایشان، دریایی وسیع از معارف را در بر دارد. از روایات رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه وآله وسلم) مانند:

«وَاجْتَمَعَ أَهْلُ الْقِبْلَةِ عَلَى أَنَّ النَّبِيَّ قَالَ: الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ إِمَامَانِ قَامَا أَوْ قَعَدَا»^{۱۶}. (حسن و حسین دو امام هستند)

و «وَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ نَبِيًّا إِنَّ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ فِي السَّمَاءِ أَكْبَرُ مِنْهُ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمَكْتُوبٌ عَنْ يَمِينِ عَرْشِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مَصْبَاحٌ هَدَى وَسَفِينَةٌ نَجَاةٍ وَإِمَامٌ غَيْرُ وَهْنٍ وَعِزٌّ وَفَخْرٌ وَعِلْمٌ وَذُخْرٌ»^{۱۷}. (حسین کشتی نجات و چراغ هدایت است) گرفته تا کلمات ائمه اطهار (علیهم السلام) که درباره سیدالشهدا (علیه السلام) وارد شده است، همگی جمع‌آوری شده‌اند و منبع ارزشمندی برای شناخت بیشتر امام حسین (علیه السلام) و نهضت ایشان هستند.

بررسی شخصیت اصحاب اباعبدالله (علیه السلام)

۱. انتخابگران نمونه

متأسفانه، ما در زمینه بررسی شخصیت اصحاب اباعبدالله (علیه السلام) کم کاری داشته ایم. من این بحث را “انتخابگران نمونه” نامیده ام؛ چرا که کسانی که در روز عاشورا در محضر اباعبدالله (علیه السلام) باقی ماندند، واقعاً انتخابگران نمونه بودند.

۲. منابع مطالعاتی

در این زمینه، سه کتاب قابل مراجعه است:

۱. “إبصار العين فی أنصار الحسين (علیه السلام)” اثر مرحوم محمد سماوی که ترجمه شده است. (لازم به ذکر است که به دلیل عدم کار با ترجمه ها، از کیفیت ترجمه این اثر اطلاعی ندارم). نویسنده این کتاب حدود ۲۰ سال برای شناسایی اصحاب اباعبدالله الحسين (علیه السلام) زحمت کشیده و ۸۰ صفحه مطلب نگاشته است.

۲. “انصار الحسين (علیه السلام)” اثر محمدمهدی شمس الدین که کتاب بسیار خوبی است.

۳. “پژوهشی پیرامون شهدای کربلا” که توسط نمایندگی ولی فقیه در سپاه تهیه شده و اثری بسیار ارزشمند است.

۳. اصحاب برجسته

به نظر من، در میان اصحاب، افراد زیر بیشتر قابل تکیه هستند:

۱. حربن ریاحی:

به اعتبار توبه و بازگشتش، به ویژه برای طرح در جلساتی که جوانان حضور دارند، داستان حرّ بسیار شیرین و آموزنده است.

۲. حبیب بن مظاهر (مظاهر):

به اعتبار رهبری که در جریان کربلا نسبت به اصحاب اباعبدالله (علیه السلام) داشت.

۳. مسلم بن عوسجه: به اعتبار معرفتی که به امام حسین (علیه السلام) داشت.

۴. بُریر

۵. زهیر بن قین:

به اعتبار جبران گذشته ای که داشت. در تاریخ آمده است که زهیر عثمانی مذهب بود، اما با یک برخورد با اباعبدالله (علیه السلام) چنان متحول شد که به همسرش گفت: “التماس دعا” و او را طلاق داد و گفت: “تو برو دنبال کارت، من حسینی می شوم.” سپس داستان زن زهیر، آمدن زهیر به کربلا و نقش زنان (که بعداً به آن خواهیم رسید) مطرح می شود.

۶. عابس بن ابی شیب شاکری

که نوشته اند شجاع ترین فرد کوفه بود، اما وقتی سنگ باران کردند، نیم تنه خود را برهنه کرد و برای جنگیدن به میدان آمد.

۷. عبدالله بن عمیر کلبی

داستانش بسیار زیباست؛ در کوفه می بیند که لشکریان دارند آماده می شوند، می پرسد چه خبر است؟ می گویند: “دارند آماده می شوند برای کشتن حسین (علیه السلام).” می گوید: “من دوست داشتم با مشرکان بجنگم، اما قسمتم نشد.” حرکت می کند که برود، همسرش هم با او می آید. این همسر عبدالله، تنها زن شهیده در روز عاشورا است و خود عبدالله، اولین مبارزی است که به میدان آمده و در یک جنگ تن به تن، دو نفر از شجاعان دشمن را به هلاکت رسانده است.

۸. جون، غلام ابوذر: داستان بسیار زیبایی دارد.

۹. ابو ثمامه صائدی: به اعتبار یادآوری وقت اذان.

۱۰. سعید بن عبدالله حنفی: به اعتبار شهید نماز بودن؛ او جلوی امام حسین (علیه السلام) ایستاد تا تیر به حضرت نخورد.

لازم به ذکر است که این افراد، غیر از اهل بیت (علیهم السلام) هستند؛ مانند عباس (علیه السلام) و علی اکبر (علیه السلام) که حسابشان از اصحاب جد است. به نظر من، در میان اصحاب، این افراد برجسته تر هستند.

بررسی زیارت نامه ها، اسناد عاشورا و عاشورا به عنوان الگو

۱. بررسی زیارت نامه ها و سلام های وارده برای سیدالشهدا (علیه السلام)

بررسی زیارت نامه ها و سلام های وارده برای سیدالشهدا (علیه السلام) از اهمیت ویژه ای برخوردار است، چرا که همگی سرشار از بار معرفتی هستند. به عنوان مثال، در زیارت ناحیه مقدسه، برای امام حسین (علیه السلام) ۸۰ لقب و ۸۰ سلام ذکر شده است که بسیار ارزشمند است. متأسفانه، ما از زیارت ها غافل هستیم، در حالی که زیارت نامه های حضرت پر از محتوا است. در میان زیارت نامه ها، سه زیارت نامه به طور خاص می درخشند: زیارت عاشورا، زیارت وارث و زیارت اربعین که هر سه برای منبر، پر از مطلب هستند.

۲. بررسی اسناد عاشورا

تاریخ کربلا پر از سند است و نیازی نیست که منبری یا محقق چیزی از خود به آن اضافه کند. برادر بزرگ ما، حجت الاسلام والمسلمین شیخ محمد رضایی تهرانی، اسناد مربوط به عاشورا را جمع آوری کرده و حدود ۹۰ سند در این زمینه در دسترس است. یک منبع دم دستی برای این اسناد، کتاب آقای نجمی با عنوان “سخنان حسین بن علی از مدینه تا کربلا” است که کتاب بسیار خوبی است. این کتاب، اسناد عاشورا را به صورت قدم به قدم و به همراه سخنان اباعبدالله (علیه السلام) ضبط کرده است و این سخنان عمده درگیر با مسئله کربلا و تحلیل آن هستند.

۳. بررسی عاشورا به عنوان الگو برای افراد گوناگون

عاشورا یک سناریوی پیچیده است؛ چرا که در آن، کودک، نوجوان، جوان، زن، مرد، پیرمرد، غلام، عرب، عجم و ... حضور دارند. در حقیقت، بررسی عاشورا به عنوان الگو برای افراد گوناگون، بسیار قابل توجه و نیازمند دقت است.

بررسی علل پیدایش، پیامدهای عاشورا و تأثیر سیدالشهدا (علیه السلام) بر زمانه ما

بررسی علل پیدایش و پیامدهای عاشورا

عاشورا دارای پیش زمینه ها و پس آمدهایی است که هر دو از نظر ما مغفول مانده اند. باید بررسی کرد که چگونه شد که مردم، ۵۰ یا ۶۰ سال پس از هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم)، به حسین کشی روی آوردند؟ این ماجرا از کجا شروع شد و به کجا رسید؟

سپس، باید این مطلب را بر زمانه خودمان تطبیق دهیم و پس آمدهای نهضت عاشورا را بررسی کنیم. متأسفانه، امروزه بالاترین حجمه ها به قیام حسینی در شبکه های ماهواره ای و اینترنتی صورت می گیرد. به طور رسمی، قیام امام حسین (علیه السلام) را مسخره می کنند، عرب ها را انسان های وحشی نشان می دهند و تحلیل های غلطی درباره عاشورا ارائه می دهند.

بنابراین، بسیار مهم است که انسان بتواند پیشینه ها و پیامدهای نهضت حسینی را تبیین کند و آن را به زمان ما بکشد. من بارها گفته ام که پیروزی ما در جنگ تحمیلی، از امام حسین (علیه السلام) است و اصلاً پیروزی ما در انقلاب، از برکت امام حسین (علیه السلام) است.

کسانی که سنشان مثل خیلی از شما می کشد، می دانند که پیروزی انقلاب، با رفتن شاه گره خورد و رفتن شاه، در روز عاشورا انجام شد. اوایی در خاطراتش می گوید که روز عاشورا، بالای شهر تهران پرواز می کردیم و ۴ میلیون جمعیت در تهران بود!

شاه بارها از من می پرسید: “پس مریدهای ما کجا هستند؟” پس از دو سه بار پرسیدن، گفتم: “مریدهای شما در سوراخ موش رفته اند.” همان جا در هلیکوپتر به من گفت: “ماندن در این کشور دیگر جای ما نیست.”

این یعنی ضربه سیدالشهداء! پیروزی حزب الله در جنگ های ۳۳ روزه، یعنی ضربه سیدالشهداء! من مکرراً بر منبرها گفته ام که فعال ترین انسان، هنوز هم سیدالشهداء (علیه السلام) است! ثروتمندترین انسان روی کره خاکی، امام حسین (علیه السلام) است. من به روستای ده بار، یکی از روستاهای اطراف مشهد رفتم. در این روستای کوچک، امام حسین (علیه السلام) ۴۰۰ قطعه ملک دارد! غذایی که در طول تاسوعا و عاشورا در سراسر جهان اسلام داده می شود، بی نظیر است! سیدالشهداء (علیه السلام) دارد عمل می کند، فعال فعال!

درس ها و عبرت های عاشورا

ریزش ها و رویش ها

مقام معظم رهبری (حفظه الله) درباره ریزش ها و رویش ها در عاشورا بحث های بسیار جالبی دارند. در فتنه ۸۸، شاهد بودیم که برخی افراد که زمانی به شدت به انقلاب وابسته بودند، پس از رحلت امام خمینی (رحمت الله علیه) دچار ریزش شدند. این افراد به قدری به انقلاب محبت داشتند که رفتارشان با آن دوران بسیار متفاوت بود.

شعارهای عاشورا

شعارهایی که در عاشورا مطرح می شود، مورد توجه کمتری از سوی روحانیت قرار دارد. رجزخوانی های اصحاب اباعبدالله (علیه السلام) و خود سیدالشهداء (علیه السلام) موضوعاتی هستند که می توانند چندین شب برای منبر بحث و بررسی شوند. به عنوان مثال، در میدان، اسلم ترکی چه می گوید؟

سرور فؤاد البشیر النذیر^{۱۸}

«امیری حسین و نعم الامیر

و عباس بن علی (علیه السلام) چه می گوید؟

إِنِّي أَحَامِي أَبْدَاعَ دِينِي
نَجِّلِ النَّبِيَّ الطَّاهِرَ الْأَمِينِ^{۱۹}

«وَاللَّهِ إِنِّي قَطَعْتُ يَمِينِي
وَعَنْ إِمَامٍ صَادِقٍ الْيَقِينِ

خود سیدالشهداء (علیه السلام) نیز اشعار بلندی دارد که شعارهای عاشورایی به شمار می روند.

ابعاد فراموش شده نهضت حسینی

چالش ها و ابعاد مغفول نهضت حسینی

بحث ابعاد فراموش شده یا کمتر دیده شده نهضت حسینی، موضوع بسیار شیرینی است که چند سال پیش در دانشگاه شیراز مطرح شد و با استقبال خوبی مواجه گردید. بسیاری از ابعاد نهضت حسینی کاملاً فراموش شده یا کمتر مورد توجه قرار گرفته اند. به عنوان مثال، مسائل مذهبی و فراملیتی این نهضت به اندازه کافی مورد دقت واقع نشده است. در حالی که امام حسین (علیه السلام) نه تنها متعلق به شیعیان بلکه به همه انسان ها است. ما می گوییم: «وَاللَّهِ مَا نَنْسَى حُسَيْنًا»، اما گستره تأثیرگذاری آن فقط به ما محدود نمی شود.

تأثیر امام حسین (علیه السلام) بر دیگر ملت ها

گاندی، رهبر هندی ها چه گفت؟ او از امام حسین (علیه السلام) به عنوان الگویی برای استقلال هند یاد کرد و گفت: «اگر حسین بن علی (علیه السلام) نبود، استقلال هند هم وجود نداشت!»

این نکته نشان دهنده بُعد فراملیتی امام حسین (علیه السلام) است که ما کمتر به آن پرداخته ایم. پیشنهاد من به مسئولین نظام این است که روز عاشورا را به عنوان روز آزادی در سطح جهانی مطرح کنیم. آیا ما روز زن نداریم؟ روز عاشورا باید همان گونه که سید الاحرار شناخته می شود، در سطح جهانی هم معرفی شود.

تأثیر عاشورا بر دشمن

یزید وقتی اجازه داد که اهل بیت در شام یک هفته عزاداری کنند، نشانگر تغییر رویکردی است که از تأثیر جدی امام حسین (علیه السلام) بر او ناشی می شود. عزاداری یعنی گریه و مصیبت، پس او فهمیده بود که ضربه ای جدی خورده است. از طرف دیگر، امام حسین (علیه السلام) به خوبی می داند که در حرکت از مدینه به مکه، چه پیامی دارد. او در یوم الترویبه به سمت کوفه حرکت کرد، در شرایطی که دیگران در فکر حج و عرفات بودند، تا توجه همگان را به خود جلب کند.

شعف و زیبایی کربلا

در کربلا، زیبایی، سرور و شعف خاصی وجود دارد. مرحوم سید بن طاووس (شکی نیست برای اینکه راه ملاقات با امام زمان (علیه السلام) برای او باز بوده است) ایشان اول در کتاب «لهوف» می نویسد اگر امر شارع مقدس نبود که ما عزاداری کنیم و از حسرت بر فقدان حسین (علیه السلام) گریه کنیم، در ایام محرم باید می خندیدیم و عید می گرفتیم!

زینب کبری (سلام الله علیها) در مقابل عیدالله فرمودند: «ما رأیت الا جمیلاً»؛ این نشان دهنده یک شور، شعف، عشق و نشاط است. بزرگی گفته است که تمامی گریه های سیدالشهدا در روز عاشورا، گریه شوق بوده است و گریه حزن نداشته است. صورت برافروخته بوده؛ یعنی گل انداخته بوده است!

حتی اصحاب گفتند: «أَنْظُرُوا لِإِيَّائِي بِالْمَوْتِ ۲۱»

گویا مرگ در مقابلش هیچ است، حضرت نیز فرمود: «فَمَا الْمَوْتُ إِلَّا قِطْرَةٌ تَعْبُرُ بِكُمْ ۲۲» مرگ یک پل است... و نیز «أَحْلَى مِنْ الْعَسَلِ ۲۳».

معنای زندگی و دین

در بحث هسته تمدن، مقام معظم رهبری در استان خراسان شمالی فرمودند که ما در مسیر تمدن سازی اسلامی قرار داریم. تمدن دارای پوسته و هسته ای است. پوسته شامل پیشرفت های ظاهری است، درحالی که هسته به سبک زندگی مرتبط است. معنای زندگی چیست؟

هر انسانی اگر به چیزی به شدت وابسته باشد که فقدان آن برایش مرگ تلقی شود، به آن معنای زندگی می گویند. مثلاً افرادی که تمبر برای خودش در عرض ۴۰ سال جمع کرده است آن قدر به این آلبوم تمبر وابسته است که اگر این را از او بگیری سخته می کند!

در زمان جنگ تحمیلی، قطعنامه که تصویب شد یک عده سخته کردند؛ چرا؟ چون یک دفعه {قیمت ها کاهش پیدا کرد}، اخیراً شنیدم در این بالا و پایین رفتن دلار یک نفر، مقدار زیادی دلار خریده بود در تهران بعد که دلار مقداری پایین آمد سخته کرد و مرد!

امام حسین (علیه السلام) در شب عاشورا ایستاد و فرمود: «أَنْتُمْ فِي حِلٍّ مِنْ بَيْعَتِي فَالْحَقُّوْا بَعْشَائِرِكُمْ وَمَوَالِيَكُمْ ۲۴»؛ بیعت را برداشت و گفت: «بروید». سخنان عباس بن علی (علیه السلام) و زهیر بن قین (رضی الله عنه) نشان می دهد که معنای زندگی برای آن ها حسین (علیه السلام) است، تعبیر چه بود؟

گفت: یا اباعبدالله اگر من از پیش شما بروم گرگان بیابان مرا بدرند! زهیر گفت: یابن رسول الله حاضرم هزار بار کشته بشوم، سوزانده بشوم، خاکسترم بر باد برود و دو مرتبه زنده بشوم در مقابل شما بجنگم ولی مرگ از شما و اهل بیت شما دور شود؛ این را می گوییم معنای زندگی!

نگاه دین این است که یک انسان مسلمان باید معنای زندگی برایش دین باشد؛ روایت چیست؟ فرمود: «إِجْعَلْ مَالَكَ دُونَ عِرْضِكَ وَعِرْضَكَ دُونَ نَفْسِكَ وَنَفْسَكَ دُونَ دِينِكَ ۲۵»؛

مالت را برای آبرویت بده، اگر چک دارد برگشت می خورد مالت را بفروش بده نصف قیمت! آبرویت را فدای جانت کن و جانت را فدای دینت کن!

دین می شود معیار و معنای زندگی؛ مانند حرف مرحوم امام خمینی (رحمت الله علیه): اگر ابرقدرت ها بخواهند در

مقابل دین ما بایستند ما در مقابل همه دنیای آنها خواهیم ایستاد.

امام حسین (علیه السلام) از مکه بیرون زد گفتند: آقا چرا؟

فرمود: آمدند مرا بکشند؛ «لَا أَنْ أُقْتَلَ وَأَيَّيْنِي وَيَنْ الْحَرَمِ بَاعُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُقْتَلَ وَيَيَّنِي وَيَبْنِي سُبْرُو لَا أَنْ أُقْتَلَ بِالطَّفِّ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُقْتَلَ بِالْحَرَمِ» ۲۶.

به خدا قسم من اگر یک باع (نیم متر) از حرم دورتر باشم و کشته بشوم برای من محبوب تر است از یک وجب! چرا؟

می خواهد حرمت کعبه و حرمت حرم و خانه خدا حفظ بشود این یعنی دین معنای زندگی است.

دین در مقابل دین

مثلاً از ابعادی که کمتر ما بحث می کنیم البته بحث می شود، در جریان عاشورا ما بحثی داریم تحت عنوان "دین در مقابل دین" این چگونه وجود دارد؟

امروزه بسیار مورد توجه است. ابن سعد در روز عاشورا به لشکرش گفت: «يَا خَيْلَ اللَّهِ إِرْكِي وَأَبْشِرِي» ۲۷؛ از طرفی، طبق نقل مشهور شریح قاضی می نویسد که حسین (علیه السلام) از دین جدش خارج شده و کشته شده است. این اگر سند نداشته باشد؛ ولی اینکه شریح قاضی آمد خبر کذب داد و گفت هانی زنده است و سرحال است تا مردم از دور قصر دارالاماره متفرق شدند، این مسلم است و او قاضی شرع است.

تحلیل های نادرست و تحلیل صحیح نهضت حسینی

در مورد نهضت حسینی، تحلیل های متفاوتی وجود دارد که برخی نادرست و برخی صحیح هستند. باتوجه به جست و جوهای که انجام داده ام، حدود ده تحلیل نادرست از نهضت حسینی شناخته شده است. این تحلیل ها شامل دیدگاه های مستشرقین، برخی اهل سنت و همچنین عده ای از شیعیان است. این تحلیل ها یا ناقص هستند یا مردود، درحالی که فقط یک تحلیل صحیح درباره نهضت اباعبدالله حسین (علیه السلام) وجود دارد. در ادامه به چند اصل مهم اشاره می کنم:

۱. حفظ و حراست از دین

امام حسین (علیه السلام) بالاترین وظیفه خود را حفظ و حراست از دین می داند. او می فرماید: «أَنَا أُولَى بِنَصْرَةِ هَذَا الدِّينِ».

۲. مرگ اسلام در سایه یزید

امام حسین (علیه السلام) عمارت یزید را بر جامعه اسلامی به منزله مرگ اسلام می داند. همچنین به مروان می گوید: «وَعَلَى الْإِسْلَامِ السَّلَامُ إِذْ قَدْ بَلَّيْتَ الْأُمَّةَ بِرَاعٍ مِثْلِ يَزِيدٍ» ۲۸.

۳. بیعت به منزله امضای مرگ اسلام

امام حسین (علیه السلام) بیعت خودش با یزید را امضای مرگ اسلام می داند و می فرماید: «وَمِثْلِي لَا يَبَايِعُ بِمِثْلِهِ» ۲۹.

۴. عدم بیعت و تهدید به مرگ

نکته کلیدی اینجاست که امام حسین (علیه السلام) می فرماید که من بیعت نمی کنم؛ زیرا این کار منجر به مرگ اسلام خواهد شد. او به دیگران گفته که اگر بیعت نکنم، بنی امیه مرا می کشند. در نامه ای به عبدالله بن جعفر می نویسد: «يَا بَنَ الْعَمْرِ وَاللَّهِ لَوْ كُنْتُ فِي حَجْرٍ هَامَةٍ مِنْ هَوَامِ الْأَرْضِ لَأَسْتَخْرِجُونِي مِنْهُ وَقَتْلُونِي» ۳۰. به این معنا که اگر او بخواهد، حتی در مخفی ترین مکان ها هم او را پیدا می کنند و می کشند؛ بنابراین، بنی امیه تنها دو گزینه می دهد: یا بیعت ذلیلانه یا مرگ.

۵. مدیریت نوع شهادت

امام حسین (علیه السلام) می فرماید که دشمن می خواهد دو کار کند: یکی کشتن و دیگری ذلیلانه کشتن.

او می‌دانست که کشتن چاره‌ای نیست و در این باره به استقبال می‌رفت، اما نوع کشتن و کیفیت شهادت را خود مدیریت می‌کرد. او از مدینه خارج می‌شود و حرم بزرگ می‌سازد تا بر سرنوشت خود کنترل داشته باشد.

یادم هست در جنگ تحمیلی، برخی مجروحین هر چه تلاش می‌کردند نمی‌آمدند عقب! بعضی از این‌ها که یک ذره سرپا تر بودند می‌دانستند الان وقتی حمله آخر عراق پیروز شود، همه کشته می‌شوند و تا وقت داشتن ۲۰-۳۰ تا نارنجک برمی‌داشتند زیر خودشان و نارنجک‌ها آماده حلقه‌اش کشیده شده! عراقی‌ها زمانی که می‌آمدند اینها نیمه‌عربی شروع می‌کردند حرف‌زدن که ما اطلاعات داریم! بگویند فرمانده بیاید و ما را تکان ندهید. وقتی جمع می‌شدند این افسران بعثی عراق، این مجروح جنگی و شیرمرد ایرانی مسلمان، یک تکان به خودش می‌داد و سی نفر را یکباره می‌کشت! این انتخاب حسینی است.

تحریفات عاشورا

در بحث تحریفات عاشورا نیز دو کتاب بسیار خوب و ارزشمند وجود دارد که می‌توان به آن‌ها مراجعه کرد:

۱. لولو و مرجان - تألیف مرحوم میرزا حسین نوری

۲. حماسه حسینی - تألیف مرحوم شهید مطهری

ابعاد عاشورا در فضایل و رذایل

عاشورا به عنوان یک واقعه تاریخی و الهی، مجموعه‌ای از فضایل و رذایل را در خود جای داده است. در ابعاد فضایل، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. عبادت:

عاشورا نشان‌دهنده عمیق‌ترین عبادت‌ها و بندگی‌ها است.

۲. شهادت:

شهادت امام حسین (علیه‌السلام) و یاران او به عنوان عالی‌ترین نوع فداکاری در راه خدا شناخته می‌شود.

۳. شجاعت و عشق:

شجاعت یاران امام حسین (علیه‌السلام) و عشق آنان به ایشان نمایانگر عزم راسخ آن‌هاست.

۴. رشادت و زیبایی:

زیبایی‌های اخلاقی و اجتماعی که در عاشورا ظهور می‌کند، شامل جلوه‌های رشادت و فداکاری است.

در ابعاد رذایل، ما شاهد ویژگی‌هایی از دشمن هستیم که شامل:

۱. شرارت و نفاق:

نفاق و جنایت‌هایی که از سوی دشمن سر زده، روشنگر ابعاد تاریک انسانی است.

۲. جهل و دورویی:

جهل در پیروی از حق و دورویی در مواجهه با حقیقت از جمله خصایص دشمنان عاشورا هستند.

این فضایل و رذایل در ابعاد سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی عاشورا قابل مشاهده است و این مشخصات جزئیات بیشتری از واقعیت آن زمان را در دسترس ما قرار می‌دهد.

علل و اهداف عاشورا

در مورد علل و اهداف عاشورا که قبلاً به آن اشاره کردیم، این واقعه نه تنها در زمان خود، بلکه در تمام تاریخ به ما درس‌هایی از ایستادگی در برابر ظلم و فساد می‌دهد.

ابعاد عاشورا در فضایل و رذایل

عاشورا به عنوان یک واقعه تاریخی، مجموعه‌ای غنی از فضایل و رذایل را در خود جای داده است. این واقعه نه تنها به نمایندگی از فضایل انسانی بلکه به عنوان نماد رذایل نیز خود را به نمایش می‌گذارد.

فضایل عاشورا

در بعد فضایل، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. عبادت:

امام حسین (علیه‌السلام) و یاران او با جان‌فشانی و فداکاری خود نشان دادند که عبادت تنها با کلمات نیست، بلکه عملی است که در شرایط سخت به نمایش درمی‌آید.

۲. شهادت:

شهادت در عاشورا به‌عنوان اوج ایثار و فداکاری معرفی می‌شود. این واقعه درس مهمی به بشریت می‌دهد که فدای حق همیشه با عزم و اراده ثابت و بدون ترس همراه است.

۳. شجاعت:

شجاعت امام حسین (علیه‌السلام) و یارانش در برابر ظلم و فساد نمادین است. آن‌ها با ایستادگی در برابر یزید و ظلم‌گران، خصلت‌های عالی انسانی را نمایان کردند.

۴. عشق و وفاداری:

عشق به خدا و وفاداری به اصول اسلامی در رفتار یاران حضرت حسین (علیه‌السلام) موج می‌زند.

۵. رشادت و زیبایی:

حماسه عاشورا و زیبایی‌های اخلاقی در برابر مظالم و بی‌عدالتی‌ها نشان‌دهنده آن است که چگونه انسان می‌تواند در سخت‌ترین شرایط به زیبایی و راستی پایبند باشد.

رذایل دشمنان

از سوی دیگر، می‌توان به رذایل دشمنان عاشورا اشاره کرد:

۱. شرارت و جنایت:

جنایات دشمنان امام حسین (علیه‌السلام) در کربلا نمایانگر پوچی و زشتی موجود در وجود انسانی است که به خود اجازه می‌دهد بر دیگران ظلم کند.

۲. نفاق:

نفاق و دورویی در رفتار دشمنان، آن‌ها را از حقیقت دور کرده و به تنفر از صلح و دوستی رسانده است.

۳. جهل:

جهل در پیروی از ظلم و فساد و عدم تفکر در عواقب کارهایشان، موجب فساد در بین جامعه شده است.

علل و اهداف عاشورا

هدف عاشورا فراتر از صرفاً مقابله با یزید است. این نهضت، تلاشی برای احیای دین و عدالت اجتماعی بود. آنچه که در عاشورا اتفاق افتاد، نشان‌دهنده قدرت ایمان و اصول انسان‌دوستانه بود که هدف آن برقراری عدالت و ارزش‌های انسانی در جامعه بود.

روزشمار نهضت حسینی و وقایع‌نگاری کربلا

روزشمار نهضت حسینی یک سند تاریخی باارزش است که جزئیات روزبه‌روز قیام امام حسین (علیه‌السلام) را شرح می‌دهد. طریحی در کتاب منتخب خود، به وقایع روزبه‌روز اشاره کرده است. به‌عنوان مثال، در روز سوم، بنی‌اسد سرزمین کربلا را به قیمت ۶۰ هزار درهم خریداری کردند و شرط کردند که زائران قبر امام حسین (علیه‌السلام) را پذیرایی کنند. این نکته نشان‌دهنده عشق و احترام مردم به ایشان است. به‌علاوه، خبر شهادت مسلم و هانی به امام حسین (علیه‌السلام) در مسیر از مکه به کربلا رسیده و این دریافت‌ها بر روحیه‌اش تأثیر می‌گذارد. سخنان امام در روزهای تاسوعا و عاشورا بسیار قابل دقت و تأمل هستند و بینش عمیق او را به نمایش می‌گذارند.

توجه به جریانات بعد از عاشورا

متأسفانه، توجه کمتری به وقایع بعد از عاشورا می‌شود؛ درحالی‌که بسیاری از جریانات کربلا پس از روز عاشورا ادامه می‌یابد. خطبه‌های حضرت زینب (سلام‌الله‌علیها) و امام سجاد (علیه‌السلام) در کوفه و دیگر مناطق، به‌ویژه در تلاش آنان برای رساندن پیام عاشورا به جامعه، بسیار مهم و حائز اهمیت است.

بررسی سیره رسول گرامی اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)

در بحث «سبک زندگی» که مقام معظم رهبری (حفظه‌الله) نیز به آن اشاره کرده‌اند، بررسی سیره پیامبر گرامی اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)، به‌ویژه در دهه آخر صفر، بسیار حائز اهمیت است. این بررسی می‌تواند به ما در فهم بهتر زندگی اسلامی و ترویج سبک زندگی سالم کمک کند.

مفهوم سبک زندگی

«سبک زندگی» یک اصطلاح غربی است که به رفتارهای فردی و اجتماعی یک فرد اشاره دارد و به‌نوعی نماد فرهنگ او است. در کشور ما، مقام معظم رهبری با استفاده از این واژه، به درک و تبیین رفتارهای صحیح اجتماعی و فردی در جامعه اسلامی پرداخته‌اند.

اگر بخواهیم این مفهوم را با اصطلاحات اسلامی پیوند بزنیم، می‌توانیم به «عقل معاش» و «سیره» اشاره کنیم. **عقل معاش** به اقداماتی اشاره دارد که فرد برای تأمین زندگی خود و خانواده‌اش انجام می‌دهد. درعین‌حال، سیره به الگوی رفتاری پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) اطلاق می‌شود که مسلمانان موظف‌اند به آن عمل کنند.

سیره پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)

به فرموده قرآن کریم، «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا»^{۳۱}، این تعبیر بیانگر این است که پیامبر اسلام الگوی کامل زندگی برای مسلمانان است. امام حسین (علیه‌السلام) نیز در قیام عاشورا با این نیت آمد که سیره پیامبر را احیا کند و فرمود: «وَأَسِيرُ سِيرَةَ جَدِّي وَأَبِي عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ»^{۳۲}.

منابع بررسی سیره پیامبر

برای بررسی سیره پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) بهترین منبع، کتاب «سنن النبی» از مرحوم علامه طباطبایی (رحمت‌الله‌علیه) است. ترجمه حسین استادولی از این کتاب از بهترین ترجمه‌ها به شمار می‌آید. همچنین، مرحوم علامه طباطبایی (رحمت‌الله‌علیه) سیره را در **المیزان** (جلد ۶، صفحه ۱۲۱) به‌خوبی بحث کرده‌اند. استاد بزرگوار ما، حضرت آیت‌الله جوادی آملی نیز یک جلد تفسیر موضوعی در مورد سیره پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) دارند که می‌تواند به‌عنوان مرجع مفید معرفی شود. کتاب «مفاتیح الحیاء» نیز اثر ارزشمندی در این زمینه است و به جزئیات رفتار پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در ارتباطات اجتماعی، خانوادگی و سیاسی می‌پردازد.

سیره پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم): فردی، اجتماعی، خانوادگی و سیاسی

سیره فردی:

برای بسیاری، سیره پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) با ویژگی‌هایی نظیر تواضع، صداقت و استقامت در برابر مشکلات شناخته می‌شود.

سیره اجتماعی:

پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در راستای همدلی و محبت به نیازمندان، بر لزوم سلام کردن، ابراز محبت و یاری به یکدیگر تأکید داشت. مثلاً در زمان عزاداری، ایشان می‌فرمودند: تا سه روز پس از فوت کسی، لازم است خانواده متوفی در آرامش باشند و باید غذای آنان از بیرون تأمین شود. این نقطه‌نظر تأکید بر حقوق مردم و احساس همدردی را نشان می‌دهد.

مثال‌هایی از سیره پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)

به‌عنوان مثال، دوستی داشتم که پدرش فوت کرده بود و می‌گفت: «تا یک هفته نفهمیدم پدرم فوت کرده، چون سر ظهر دویست نفر منتظر ناهار در خانه ما نشسته بودند!» این نشان‌دهنده سوگیری در نادیده‌گرفتن سنت‌های اسلامی و سیره پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) است.

اهمیت سیره پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در سبک زندگی اسلامی

بحث سبک زندگی اگر بخواهد از سیطره فرهنگ غربی دور شود، باید به سیره پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) رجوع کند. **مرحوم علامه طباطبائی** در تفسیر المیزان می‌فرمایند: «اولین انحراف در جامعه اسلامی با تفسیر غلط از سیره پیامبر آغاز شد.» لذا ما باید به‌دقت به سیره پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) توجه کنیم و آن را در زندگی خود پیاده‌سازی کنیم.

نقش زن در نهضت عاشورا

نهضت عاشورا تنها به‌عنوان یک واقعه تاریخی یا سیاسی شناخته نمی‌شود، بلکه شامل ابعاد انسانی، اخلاقی و اجتماعی گسترده‌ای است که به‌ویژه نقش زنان در آن بسیار پررنگ بوده و تأثیر عمیقی در شکل‌گیری و تداوم این قیام داشته است.

زنان تأثیرگذار در عاشورا

بارزترین شخصیت‌های زن در نهضت عاشورا شامل:

۱. حضرت زینب (سلام‌الله‌علیها)

او به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین شخصیت‌های تاریخ اسلام، نه تنها در روز عاشورا بلکه بعد از آن نیز نقشی کلیدی ایفا کرد. حضرت زینب (سلام‌الله‌علیها) با سخنانی رسا و شجاعت بی‌نظیرش توانست پیام قیام عاشورا را به زن و مردم کوفه برساند و ظلم یزید را افشا کند. خطبه‌های او در کوفه و شام به‌عنوان نماد مقاومت و استقامت شناخته می‌شود.

۲. حضرت ام‌کلثوم (سلام‌الله‌علیها)

او نیز به همراه خواهرش، زینب (سلام‌الله‌علیها)، در ترویج ارزش‌های قیام عاشورا و دفاع از خانواده خود نقش مهمی بر عهده داشت. او با حماسه‌آفرینی در میدان‌های فکری و احساسی، به پیام‌های عاشورا قوت بخشید.

۳. همسر عبدالله بن عمیر کلبی

این زن با تشویق همسرش به جهاد و فداکاری، به او در پیوستن به یاران امام حسین (علیه‌السلام) کمک کرد.

۴. همسر وهب

او با شجاعت فراوان، شوهرش را در مبارزه و دفاع از امام حسین (علیه‌السلام) تشویق کرد و خود نیز در عشق به حق و حقیقت‌الگوی دیگر زنان مسلمان شد.

۵. همسر مسلم بن عوسجه

اگرچه در مورد او اختلافاتی وجود دارد، ولی نقش او به‌عنوان یک زن مؤمن و فداکار که در سهم ایجاد جو معنوی عاشورا تأثیرگذار بوده، انکار نمی‌شود.

این زنان با فداکاری، جهاد و حمایت از امام حسین (علیه‌السلام) به‌ویژه در شرایط سخت و دشوار، نشان دادند که زنان نیز در قیام عاشورا نه تنها حضور دارند؛ بلکه نقش بسیاری کلیدی و پررنگی ایفا می‌کنند.

نقش کودکان در عاشورا

در عاشورا، کودکان نیز نقش خود را ایفا کردند و پیامی بزرگ از خود به جا گذاشتند. حدود یازده تن از کودکان در این واقعه به شهادت رسیدند. نام برخی از این کودکان که در راه امام حسین (علیه السلام) جان خود را فدای امام خود کردند، باید ذکر شود:

۱. علی اصغر (علیه السلام)

۲. کودکان دیگر، مثل عبدالله بن الحسن (علیه السلام)

این اطفال در کنار بزرگ‌ترها، عزم و شجاعت خود را در میدان جنگ و در طول دوره اسارت نشان دادند و به‌واقع پیام عاشورا را به نسل‌های آینده منتقل کردند.

نژادها در کربلا

یکی از ویژگی‌های حماسه عاشورا، تنوع قومیتی و نژادی در ساحت کربلا است. در کربلا، ما نه تنها عرب‌ها بلکه رومی‌ها، ترک‌ها، حبشی‌ها و اقوام دیگر را داریم. این تنوع نشان‌دهنده این نکته است که قیام عاشورا به یک مرز قومی محدود نمی‌شود و پیام جهانی دارد.

جنبه‌های مختلف این بحث

۱. یگانگی در برابر ظلم

حضور اقوام مختلف در کنار هم برای دفاع از امام حسین (علیه السلام) و ارزش‌های انسانی، موجب پیدایش وحدت در برابر ظلم و ستم یزید گردید.

۲. تنوع فرهنگی

این تنوع فرهنگی، نشانه‌ای از جذابیت و فراگیری پیام عاشورا در میان اقوام مختلف است که به وحدت در برابر ظلم و دفاع از حق کمک کرد.

۳. پیام جهانی عاشورا

این که عاشورا تنها مربوط به یک قوم خاص نیست، بلکه پیامی برای بشریت در آن نهفته است، به‌ویژه آنکه به دفاع از اصول انسانی، حق و عدل می‌پردازد.

کتاب‌هایی که معرفی کردید به‌طور خاص و دقیق به نهضت عاشورا و ابعاد مختلف آن پرداخته‌اند. در ادامه، هر یک از کتاب‌ها را با توضیحاتی مختصر مرور می‌کنیم:

۱. نفس المهموم - شیخ عباس قمی

توضیح:

این کتاب به‌عنوان یکی از بهترین مقاتل عاشورا شناخته می‌شود و شامل جزئیات وقایع عاشورا است. ترجمه‌های مختلفی از آن موجود است:

ترجمه آیت‌الله شعرانی (دمع السجوم):

این ترجمه به‌خاطر نکات دقیق و عمیقش بسیار پرکاربرد است.

ترجمه آیت‌الله کوه‌کمره‌ای:

ترجمه‌ای روان و قابل فهم برای عموم.

۲. بررسی تاریخ عاشورا - مرحوم آیتی

توضیح:

مرحوم آیتی رفیق شفیق مرحوم شهید مطهری (رحمت‌الله‌علیه) است که به بررسی عمیق تاریخ عاشورا می‌پردازد. مطالب کتاب پرنکته و دقت نظر در آن بارز است.

۳. تأملی در نهضت عاشورا - رسول جعفریان

توضیح:

این کتاب به نوعی مرور و تحلیل ابعاد مختلف نهضت عاشورا است. اگرچه در مورد شخصیت حضرت مسلم (سلام الله علیها) برخی اشتباهات وجود دارد، اما کتاب همچنان مفصل و آموزنده است.

۴. شهادتنامه امام حسین (علیه السلام) - آیت الله ری شهری

توضیح:

این کتاب خلاصه‌ای از دانشنامه امام حسین (علیه السلام) است و آخرین تحقیقات عاشورایی را در خود جای داده است. به عنوان منبع جدید، مطالبی را ارائه می‌دهد که ممکن است برخی از روایات رایج را به چالش بکشد.

۵. مقتل جامع - مهدی پیشوایی

توضیح:

این مقتل به بررسی دقیق‌تری از منابع تاریخی و روایی می‌پردازد و بر مبنای ۵۰۰ منبع تاریخی، حدیثی و رجالی نوشته شده است. جلد اول آن منتشر شده و جلد دوم آن نیز به زودی منتشر خواهد شد.

۶. حماسه حسینی - شهید مطهری (رحمت الله علیه)

توضیح:

این کتاب به تحلیل ابعاد فلسفی، اجتماعی و فرهنگی نهضت عاشورا می‌پردازد و از آثار ارزشمند شهید مطهری در این زمینه است.

۷. لمعات الحسین - علامه حسینی طهرانی (رحمت الله علیه)

توضیح:

این کتاب به عنوان یک منبع دم‌دستی بسیار مناسب است. روایاتی که در این کتاب آمده به خوبی بیانگر حماسه عاشورا و آموزه‌های آن است.

۸. مقتل مقرر

توضیح:

این کتاب شامل مطالب متعدد از منابع مختلف است، ولی باید توجه داشت که برخی از منابع آن ضعیف هستند. با این حال، ارزش مطالعه را دارد.

این کتاب‌ها به عنوان منابع معتبر و معتبر در حوزه عاشورا به مخاطبان توصیه می‌شوند و می‌توانند به درک عمیق‌تری از ابعاد مختلف این نهضت مقدس کمک کنند.

«طَيِّبُوا أَفْوَاهَكُمْ بِالصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ!»

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ.»

فهرست منابع

۱. با اندک تفاوتی، ابن فهد حلی، احمد بن محمد، و موحدی قمی، احمد. ۱۴۰۷-۱۹۸۷. عدة الداعی. ۱ ج. قم - ایران: دار الكتاب الإسلامی، ص ۱۶۵.
۲. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، مسترحمی، هدایت الله، غفاری، علی اکبر، بهبودی، محمدباقر، مصباح یزدی، محمد تقی، محمودی، محمدباقر، خراسان، محمد مهدی، و دیگران. ۱۴۰۳. بحار الأنوار. ۱۱۱ ج. بیروت - لبنان: دار إحياء التراث العربی، ج ۷۵، ص ۱۱۷.
۳. سوره عنكبوت، آیه ۲.
۴. مفید، محمد بن محمد، و مؤسسه آل البيت عليهم السلام لاحیاء التراث. ۱۴۱۳. الإرشاد فی معرفه حجج الله علی العباد. ۲ ج. قم - ایران: المؤتمر العالمی لألفیه الشیخ المفید، ج ۲، ص ۳۹.
۵. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، مسترحمی، هدایت الله، غفاری، علی اکبر، بهبودی، محمدباقر، مصباح یزدی، محمد تقی، محمودی، محمدباقر، خراسان، محمد مهدی، و دیگران. ۱۴۰۳. بحار الأنوار. ۱۱۱ ج. بیروت - لبنان: دار إحياء التراث العربی، ج ۴۴، ص ۳۲۵.
۶. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، مسترحمی، هدایت الله، غفاری، علی اکبر، بهبودی، محمدباقر، مصباح یزدی، محمد تقی، محمودی، محمدباقر، خراسان، محمد مهدی، و دیگران. ۱۴۰۳. بحار الأنوار. ۱۱۱ ج. بیروت - لبنان: دار إحياء التراث العربی، ج ۷۵، ص ۱۱۶ و ۱۱۷.
۷. مفید، محمد بن محمد، و مؤسسه آل البيت عليهم السلام لاحیاء التراث. ۱۴۱۳. الإرشاد فی معرفه حجج الله علی العباد. ۲ ج. قم - ایران: المؤتمر العالمی لألفیه الشیخ المفید، ج ۲، ص ۳۹.
۸. امینی، محمد هادی، و شریف رضی، محمد بن حسین. ۱۴۰۶-۱۳۶۵. خصائص الأئمة عليهم السلام. ۱ ج. مشهد مقدس - ایران: آستان قدس رضوی. بنیاد پژوهشهای اسلامی، ص ۱۰۶.
۹. ابن بابویه، محمد بن علی، و بحر العلوم، محمد صادق. بدون تاریخ. علل الشرائع. ۲ ج. قم - ایران: کتابفروشی داوری، ج ۱، ص ۹.
۱۰. علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، آمدی، عبدالواحد بن محمد، و رجایی، مهدی. ۱۴۱۰-۱۹۹۰. غرر الحكم (تصحیح رجایی). ۱ ج. قم - ایران: دار الكتاب الإسلامی، ص ۵۷۷.
۱۱. علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، آمدی، عبدالواحد بن محمد، و رجایی، مهدی. ۱۴۱۰-۱۹۹۰. غرر الحكم (تصحیح رجایی). ۱ ج. قم - ایران: دار الكتاب الإسلامی، ص ۵۸۶.
۱۲. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، مسترحمی، هدایت الله، غفاری، علی اکبر، بهبودی، محمدباقر، مصباح یزدی، محمد تقی، محمودی، محمدباقر، خراسان، محمد مهدی، و دیگران. ۱۴۰۳. بحار الأنوار. ۱۱۱ ج. بیروت - لبنان: دار إحياء التراث العربی، ج ۴۴، ص ۳۲۹.
۱۳. شعیری، محمد بن محمد. بدون تاریخ. جامع الأخبار. ۱ ج. نجف اشرف - عراق: المطبعة الحیدریه، ص ۱۳۱.
۱۴. شعیری، محمد بن محمد. بدون تاریخ. جامع الأخبار. ۱ ج. نجف اشرف - عراق: المطبعة الحیدریه، ص ۱۳۷.
۱۵. ابن نما، جعفر بن محمد. ۱۴۲۳-۲۰۰۴. مثير الأحزان. ۱ ج. بیروت - لبنان: دار العلوم، ص ۷۰.
۱۶. رسولی، هاشم، ابن شهر آشوب، محمد بن علی، و آشتیانی، محمدحسین. بدون تاریخ. المناقب (ابن شهر آشوب). ۴ ج. قم - ایران: علامه، ج ۳، ص ۳۹۴.

۱۷. ابن بابویه، محمد بن علی، و لاجوردی، مهدی. بدون تاریخ. عیون أخبار الرضا. ۲ ج. تهران - ایران: جهان، ج ۱، ص ۶۰.
۱۸. بحرانی، عبد الله بن نور الله، موحد ابطحي اصفهانی، محمدباقر، و مدرسه الامام المهدی علیه السلام. ۱۳۷۵. عوالم العلوم و المعارف و الأحوال من الآيات و الأخبار و الأقوال. ۱۱ ج. قم - ایران: مدرسه الإمام المهدی (علیه السلام)، ج ۱۷، ص ۲۷۱.
۱۹. رسولی، هاشم، ابن شهر آشوب، محمد بن علی، و آشتیانی، محمدحسین. بدون تاریخ. المناقب (ابن شهر آشوب). ۴ ج. قم - ایران: علامه، ج ۴، ص ۱۰۸.
۲۰. بحرانی، عبد الله بن نور الله، موحد ابطحي اصفهانی، محمدباقر، و مدرسه الامام المهدی علیه السلام. ۱۳۷۵. عوالم العلوم و المعارف و الأحوال من الآيات و الأخبار و الأقوال. ۱۱ ج. قم - ایران: مدرسه الإمام المهدی (علیه السلام)، ج ۱۱، ص ۹۶۶.
۲۱. ابن بابویه، محمد بن علی، و غفاری، علی اکبر. ۱۳۶۱. معانی الأخبار. ۱ ج. قم - ایران: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم. دفتر انتشارات اسلامی، ص ۲۸۸.
۲۲. ابن بابویه، محمد بن علی، و غفاری، علی اکبر. ۱۳۶۱. معانی الأخبار. ۱ ج. قم - ایران: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم. دفتر انتشارات اسلامی، ص ۲۸۹.
۲۳. بحرانی، هاشم بن سلیمان، مولائی نیا همدانی، عزت الله، کریم، فارس حسون، بنیاد معارف اسلامی، و طهرانی، عبادالله. ۱۴۱۳. مدینه معاجز الأئمة الإثنی عشر و دلائل الحجج علی البشر. ۸ ج. قم - ایران: بنیاد معارف اسلامی، ج ۴، ص ۲۱۵.
۲۴. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، مسترحمی، هدایت الله، غفاری، علی اکبر، بهبودی، محمدباقر، مصباح یزدی، محمد تقی، محمودی، محمدباقر، خرسان، محمد مهدی، و دیگران. ۱۴۰۳. بحار الأنوار: الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار. ۱۱۱ ج. بیروت - لبنان: دار إحياء التراث العربی، ج ۴۵، ص ۹۰.
۲۵. با اندک تغییری، غفاری، علی اکبر، کلینی، محمد بن یعقوب، و آخوندی، محمد. ۱۳۶۳. الکافی. ۸ ج. تهران - ایران: دار الکتب الإسلامیه، ج ۲، ص ۲۱۶.
۲۶. امینی، عبدالحسین، و ابن قولویه، جعفر بن محمد. ۱۳۵۶-۱۳۱۶. کامل الزیارات. ۱ ج. نجف اشرف - عراق: مطبعة المرتضویه، ص ۷۲.
۲۷. فتال نیشابوری، محمد بن احمد، و خرسان، محمد مهدی. ۱۳۷۵. روضه الواعظین. ۲ ج. قم - ایران: الشریف الرضی، ج ۱، ص ۱۸۳.
۲۸. فهری زنجانی، احمد، و ابن طاووس، علی بن موسی. بدون تاریخ. اللهوف علی قتلی الطفوف. ۱ ج. تهران - ایران: جهان، ص ۲۴.
۲۹. فهری زنجانی، احمد، و ابن طاووس، علی بن موسی. بدون تاریخ. اللهوف علی قتلی الطفوف. ۱ ج. تهران - ایران: جهان، ص ۲۳.
۳۰. بحرانی، هاشم بن سلیمان، مولائی نیا همدانی، عزت الله، کریم، فارس حسون، بنیاد معارف اسلامی، و طهرانی، عبادالله. ۱۴۱۳. مدینه معاجز الأئمة الإثنی عشر و دلائل الحجج علی البشر. ۸ ج. قم - ایران: بنیاد معارف اسلامی، ج ۴، ص ۴۸۵.
۳۱. سوره احزاب، آیه ۲۱.
۳۲. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، مسترحمی، هدایت الله، غفاری، علی اکبر، بهبودی، محمدباقر، مصباح یزدی، محمد تقی، محمودی، محمدباقر، خرسان، محمد مهدی، و دیگران. ۱۴۰۳. بحار الأنوار: الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار. ۱۱۱ ج. بیروت - لبنان: دار إحياء التراث العربی، ج ۴۴، ص ۳۲۹ و ۳۳۰.